

**BOSHLANG'ICH SINIF GRAMMATIKA, IMLO VA NUTQ O'STIRISH
DARSLARIDA KO*RGAZMALI
QUROLLARDAN FOYDALANISH.**

Berdiyorova Jasmena Sherzod qizi

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti

Pedagogika fakulteti "Boshlang'ich ta'lim " yo 'nalishi

3-bosqich 2302-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola boshlang'ich sinf grammatika, imlo va nutq o'stirish darslarida ko'rgazmali qurollardan foydalanishning ahamiyatini tahlil qiladi. Ko'rgazmali vositalar o'quvchilarning mavzuni chuqurroq tushunishiga, eslab qolish qobiliyatini oshirishga va darsga qiziqishini uyg'otishga yordam beradi. Ular murakkab grammatik qoidalarni soddalashtirish, imlo ko'nikmalarini mustahkamlash va og'zaki nutqni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada ko'rgazmali qurollarning samarali qo'llash usullari va ularning o'quv jarayoniga ijobiy ta'siri yoritilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, Grammatika, Imlo, Nutq o'stirish, Ko'rgazmali qurollar, O'qitish metodikasi, Pedagogika, Ta'lim samaradorligi

Abstract. This article analyzes the significance of utilizing visual aids in primary school grammar, spelling, and speech development lessons. Visual tools help students grasp complex topics more deeply, enhance their retention abilities, and foster engagement in the classroom. They play a crucial role in simplifying intricate grammatical rules, reinforcing spelling skills, and developing oral communication. The article highlights effective methods for applying visual aids and their positive impact on the learning process.

Keywords: Primary School, Grammar, Spelling, Speech Development, Visual Aids, Teaching Methods, Pedagogy, Educational Effectiveness

Аннотация. Данная статья анализирует значение использования наглядных пособий на уроках грамматики, правописания и развития речи в начальных классах. Наглядные средства помогают учащимся глубже понять сложные темы, улучшают их способность к запоминанию и стимулируют интерес к уроку. Они играют ключевую роль в упрощении сложных грамматических правил, закреплении навыков правописания и развитии устной речи. В статье освещаются эффективные методы применения наглядных пособий и их положительное влияние на учебный процесс.

Ключевые слова: Начальная школа, Грамматика, Правописание, Развитие речи, Наглядные пособия, Методика обучения, Педагогика, Эффективность образования

Kirish

Boshlang'ich ta'lim tizimi har bir shaxsning intellektual va ijtimoiy rivojlanishida poydevor vazifasini o'taydi. Bu bosqichda o'quv materiallarini o'zlashtirish samaradorligi o'qitish metodikasi va qo'llaniladigan pedagogik vositalarning sifatiga bevosita bog'liq. Ayniqsa, grammatika, imlo va nutq o'stirish darslari ona tilini chuqur o'zlashtirish, savodxonlikni oshirish va kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishda markaziy o'rin tutadi. Yosh o'quvchilarning mavhum tushunchalarni idrok etishi va murakkab qoidalarni eslab qolishi qiyinchilik tug'dirishi mumkinligi sababli, ta'lim jarayonida ko'rgazmali qurollardan foydalanish o'quv materialini tushunarli, qiziqarli va esda qolarli qilishning muhim omilidir.

Ko'rgazmali qurollar o'quvchilarning diqqatini jalb qilish, murakkab g'oyalar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rnatish va mavhum ma'lumotlarni soddalashtirish orqali o'rganish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi [5]. Ular o'quvchilarning intellektual rivojlanishida, mantiqiy, analitik va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi [3]. Tadqiqotlar ko'rgazmali o'rganish uzoq muddatli xotirani mustahkamlab, o'zlashtirilgan materialni eslab qolishni yaxshilashini ko'rsatadi [5]. Boshlang'ich sinflarda grammatika, imlo va nutq o'stirish darslarida ko'rgazmali qurollardan foydalanish metodik imkoniyatlari keng bo'lib, ular o'quvchilarning mavzuni chuqurroq anglashiga yordam beradi [1]. Fizik modellar, tushuntirish jadvallari, diagrammalar va interaktiv texnologiyalar kabi turli xil ko'rgazmali vositalar o'quvchilarning qiziqishini oshirib, ularning mustaqil tanqidiy fikrlash va amaliy muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi [4].

Ushbu tadqiqot boshlang'ich sinf grammatika, imlo va nutq o'stirish darslarida ko'rgazmali qurollardan foydalanishning nazariy asoslari, metodikasi va amaliy samaradorligini atroflicha tahlil qilishga qaratilgan. Unda ko'rgazmali vositalarning turlari, ularni dars jarayoniga integratsiya qilish usullari, shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari va multimedia vositalarining ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi [2]. Maqolaning maqsadi – ko'rgazmali qurollardan oqilona va samarali foydalanish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish orqali yosh avlodning ona tili savodxonligi va nutq madaniyatini yuksaltirishga hissa qo'shishdir.

Asosiy qism

Boshlang'ich sinf grammatika, imlo va nutq o'stirish darslarida ko'rgazmali qurollardan foydalanishning nazariy asoslari pedagogik psixologiya, kognitiv fanlar va didaktikaning fundamental tamoyillariga borib taqaladi. Vizual idrok inson miyasining ma'lumotni qayta ishlashdagi eng samarali kanallaridan biri bo'lib, ayniqsa yosh o'quvchilar uchun mavhum tushunchalarni konkretlashtirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Kognitiv yuk nazariyasiga ko'ra, ko'rgazmali vositalar o'quv materialini soddalashtirib, miyaning ishchi xotirasiga

tushadigan yukni kamaytiradi, bu esa o'zlashtirish samaradorligini oshiradi [5]. Konstruktivistik yondashuv nuqtai nazaridan, ko'rgazmali qurollar o'quvchilarga yangi bilimlarni mavjud tajribalari asosida qurishga yordam beradi, ularni faol o'rganish jarayoniga jalb qiladi. Shuningdek, ko'p intellekt nazariyasi va turli xil o'rganish uslublari (vizual, audial, kinestetik) nuqtai nazaridan, ko'rgazmali materiallar vizual o'rganuvchilarning ehtiyojlarini qondirib, dars jarayonini barcha uchun qiziqarli va tushunarli qiladi. Ular o'quvchilarning mantiqiy, analitik va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi [3].

Ko'rgazmali qurollarning turlari ularning funksional imkoniyatlari va qo'llanilish xususiyatlariga ko'ra keng tasniflanadi. An'anaviy ko'rgazmali vositalarga jadvallar, sxemalar, rasmlar, didaktik kartochkalar, plakatlar, modellar va maketlar kiradi. Bu vositalar mavzuni vizualizatsiya qilish, asosiy g'oyalarni ajratib ko'rsatish va o'quvchilarning diqqatini jalb qilish uchun keng qo'llaniladi. Masalan, grammatik qoidalarni aks ettiruvchi rangli jadvallar, so'z turkumlarini tasvirlovchi rasmlar, gap bo'laklarini ko'rsatuvchi sxemalar an'anaviy, ammo samarali vositalardir. Zamonaviy ko'rgazmali qurollar esa raqamli texnologiyalar asosida yaratilgan bo'lib, interaktiv doskalar, proyektorlar, multimedia ilovalari, animatsiyalar, videoroliklar va ta'limiy dasturiy ta'minotlarni o'z ichiga oladi. Ushbu vositalar dinamiklik, interaktivlik va ko'p funksionallikni ta'minlab, o'quv jarayonini yanada boyitadi. Ko'rgazmali qurollarning har bir turi o'ziga xos didaktik maqsadlarga xizmat qiladi va ularni dars jarayoniga oqilona integratsiya qilish o'qituvchidan chuqur metodik bilim va ijodkorlikni talab etadi [1].

Grammatika darslarida ko'rgazmali qurollardan foydalanish metodikasi mavhum til qoidalarini yosh o'quvchilar uchun tushunarli va esda qolarli qilishga qaratilgan. Boshlang'ich sinflarda ot, sifat, fe'l kabi so'z turkumlari, gap bo'laklari, gap turlari kabi asosiy grammatik tushunchalar o'rgatiladi. Bu tushunchalarni o'zlashtirishda ko'rgazmali vositalar muhim ko'prik vazifasini o'taydi. Masalan, so'z turkumlarini o'rgatishda predmetlarni tasvirlovchi rasmlar (ot), ularning belgisini ko'rsatuvchi rangli kartochkalar (sifat) va harakatni ifodalovchi animatsiyalar (fe'l) qo'llanilishi mumkin. Gap bo'laklarini tushuntirishda rangli sxemalar, strelkalar va turli shakllardan foydalanib, ega, kesim, to'ldiruvchi kabi bo'laklarning gapdagi o'rnini va bog'lanishini vizual tarzda ko'rsatish mumkin. Shuningdek, grammatik qoidalarni aks ettiruvchi jadvallar, masalan, otlarning son va egalik qo'shimchalari bilan turlanishini, fe'llarning shaxs-son qo'shimchalari bilan tuslanishini ko'rsatuvchi vizual materiallar o'quvchilarning qoidalarni tezroq o'zlashtirishiga yordam beradi [1]. Interaktiv o'yinlar va topshiriqlar orqali grammatik qoidalarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalari mustahkamlanadi.

Imlo ko'nikmalarini shakllantirishda ko'rgazmali materiallarning roli ayniqsa muhimdir, chunki imlo qoidalari ko'pincha murakkab va istisnolarga boy bo'ladi. Yosh o'quvchilar uchun

so'zlarning to'g'ri yozilishini eslab qolish qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Ko'rgazmali vositalar bu jarayonni osonlashtiradi va xotirada mustahkam iz qoldiradi. Masalan, tez-tez uchraydigan imlo xatolarini oldini olish uchun "o'xshash" harflar (masalan, "o" va "u", "g" va "q") ishtirokidagi so'zlarni taqqoslovchi rasmlı jadvallar yoki kartochkalar qo'llanilishi mumkin. Qo'shma va defisli so'zlarning yozilish qoidalarini tushuntirishda rangli markerlar bilan ajratilgan misollar, sxemalar va eslatma kartochkalari samarali hisoblanadi. Rasmlı lug'atlar yangi so'zlarning ma'nosini tushunish bilan birga, ularning to'g'ri imlosini ham vizual tarzda mustahkamlaydi. "Imlo daraxtlari" yoki "Imlo labirintlari" kabi didaktik o'yinlar orqali o'quvchilar imlo qoidalarini qiziqarli tarzda o'rganadilar va amaliyotda qo'llaydilar. Vizual mnemonikalar, ya'ni so'zlarning yozilishini eslab qolishga yordam beruvchi tasviriy bog'lanishlar ham imlo ko'nikmalarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega [5]. Bu usullar o'quvchilarning barqaror imlo odatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Nutq o'stirish darslarida ko'rgazmali vositalarning samaradorligi o'quvchilarning lug'at boyligini oshirish, bog'lanishli nutqni rivojlantirish va fikrlarini aniq, ravon ifodalash ko'nikmalarini shakllantirishda namoyon bo'ladi. Vizual materiallar o'quvchilarni suhbatga chorlaydi, ularning tasavvurini boyitadi va fikrlarini og'zaki shaklda ifodalashga undaydi. Masalan, rasmlar seriyasi asosida hikoya tuzish, mavzuli rasmlar bo'yicha tasviriy nutqni rivojlantirish, video lavhalar orqali voqealarni tahlil qilish va savol-javoblar o'tkazish nutq o'stirishning samarali usullaridir. Ob'ektlar, maketlar yoki hatto oddiy o'yinchoqlar ham o'quvchilarni ular haqida gapirishga, ta'riflashga, ularning xususiyatlarini sanab o'tishga undaydi. Rolli o'yinlar uchun sahna ko'rinishlari, kostyumlar va atributlar nutqiy vaziyatlarni jonlantirib, o'quvchilarning o'zaro muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu jarayonda o'quvchilar nafaqat yangi so'z va iboralarni o'rganadilar, balki ularni nutqda to'g'ri qo'llashni ham mashq qiladilar. Ko'rgazmali vositalar o'quvchilarning ijodiy ifodalash qobiliyatini rag'batlantirib, ularning kommunikativ kompetensiyalarini oshiradi [2, 3].

Zamonaviy raqamli ko'rgazmali qurollar va ularning qo'llanilishi boshlang'ich ta'limda yangi imkoniyatlar eshigini ochmoqda. Interaktiv doskalar, planshetlar, ta'limiy dasturiy ta'minotlar va onlayn platformalar an'anaviy o'qitish usullarini to'ldirib, dars jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Raqamli vositalarning asosiy afzalliklari ularning dinamikligi, interaktivligi, ko'p funkcionalligi va cheksiz resurslarga ega ekanligidir. Masalan, grammatika o'rgatishda gamifikatsiya elementlariga ega mobil ilovalar, so'zlarning to'g'ri talaffuzini va vizual misollarini ko'rsatuvchi onlayn lug'atlar, multimedia prezentatsiyalari (PowerPoint, Prezi) keng qo'llaniladi. Nutq o'stirish darslarida qisqa ta'limiy videoroliklar, animatsion filmlar, virtual sayohatlar o'quvchilarning tasavvurini boyitib, ularni faol muloqotga chorlaydi. Imlo ko'nikmalarini shakllantirishda esa interaktiv imlo mashqlari, xatolarni avtomatik tekshiruvchi dasturlar va o'yinlar juda foydalidir. Zamonaviy

axborot texnologiyalari va multimedia vositalarining integratsiyasi ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi, chunki ular turli xil o'rganish uslublariga moslashadi va o'quvchilarning diqqatini uzoqroq ushlab turadi [2, 5].

Biroq, zamonaviy raqamli ko'rgazmali qurollardan foydalanishda ba'zi qiyinchiliklar ham mavjud. Texnik ta'minotning yetarli emasligi, o'qituvchilarning raqamli savodxonligi va malakasining har xilligi, shuningdek, o'quvchilarning diqqatini chalg'itish xavfi kabi omillar e'tiborga olinishi lozim. Shunga qaramay, to'g'ri metodik yondashuv va o'qituvchining mahorati bilan bu qiyinchiliklarni bartaraf etish mumkin. Raqamli vositalarni dars jarayoniga integratsiya qilishda ularning ta'lim maqsadlariga mos kelishi, yoshga mosligi va o'quv dasturi bilan uyg'unligi ta'minlanishi kerak. O'qituvchilar ko'rgazmali qurollardan foydalanish bo'yicha aniq ko'rsatmalar berishi va ularni talqin qilishda o'quvchilarga yordam berishi lozim. Bu esa o'quvchilarning mustaqil tanqidiy fikrlash va amaliy muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi [4]. Natijada, ko'rgazmali qurollar yordamida yaratilgan jonli, har tomonlama va esda qolarli o'quv muhiti yosh avlodning ona tili savodxonligi va nutq madaniyatini yuksaltirishga bevosita hissa qo'shadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot boshlang'ich sinf grammatika, imlo va nutq o'stirish darslarida ko'rgazmali qurollarning nazariy asoslari va amaliy samaradorligini tahlil qildi. Ma'lum bo'lishicha, ular mavhum tushunchalarni konkretlashtirib, kognitiv yukni kamaytiradi, o'quvchilarning diqqatini jalb qiladi va o'zlashtirish samaradorligini sezilarli oshiradi. An'anaviy va zamonaviy raqamli vositalar turli o'rganish uslublariga mos kelib, mantiqiy, analitik va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Ulardan oqilona va metodik foydalanish yosh avlodning ona tili savodxonligi va nutq madaniyatini yuksaltirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Qurbonova, M. (2022). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini o'stirishda ko'rgazmali qurollardan foydalanish samaradorligi. *Pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha ilmiy jurnali*, 2(1), 10-14. – https://uzjournals.edu.uz/pedagogika_psixologiya/vol2/iss1/2/

[2] Jo'rayeva, M. A. (2021). Boshlang'ich sinflarda ona tili darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish. *Fan va ta'lim*, 2(1), 10-13. – https://uzjournals.edu.uz/fan_talim/vol2/iss1/3/

[3] Abdullayeva, M. (2023). Boshlang'ich sinf ona tili darslarida grammatik tushunchalarni shakllantirishda ko'rgazmali vositalarning o'rni. *Academic research in educational sciences*, 4(2), 112-117. – <https://uzjournals.edu.uz/ares/vol4/iss2/17/>

[4] Karimova, G. (2022). Boshlang'ich sinflarda imlo savodxonligini oshirishda didaktik o'yinlar va ko'rgazmali qurollardan foydalanish. *International Journal of Pedagogics*, 2(02), 1-5. – <https://uzjournals.edu.uz/ijp/vol2/iss2/1/>

[5] Xolmatova, D. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda ko'rgazmali qurollarning ahamiyati. *Pedagogik mahorat*, 1(1), 123-127. – https://uzjournals.edu.uz/pedagogik_mahorat/vol1/iss1/24/

[6] Ergasheva, M. (2023). Boshlang'ich sinflarda nutq o'stirish darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish. *Science and Education*, 4(1), 101-105. – https://uzjournals.edu.uz/science_and_education/vol4/iss1/17/

[7] Raximova, G. (2022). Boshlang'ich sinf ona tili darslarida ko'rgazmali vositalardan foydalanish metodikasi. *Journal of Universal Scientific Research*, 2(1), 11-15. – <https://uzjournals.edu.uz/jusr/vol2/iss1/3/>

[8] Qodirova, M. (2021). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yozma nutqini rivojlantirishda didaktik materiallarning o'rni. *Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar*, 1(1), 100-104. – <https://uzjournals.edu.uz/tiit/vol1/iss1/18/>

[9] Norboyeva, D. (2023). Boshlang'ich sinflarda grammatika va imlo o'qitishda interfaol usullar va ko'rgazmali qurollar. *Oriental Art and Culture*, 4(1), 123-127. – https://uzjournals.edu.uz/oriental_art/vol4/iss1/21/

[10] G'aniyeva, M. (2022). Boshlang'ich sinf ona tili darslarida ko'rgazmali qurollardan foydalanishning didaktik imkoniyatlari. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 100-105. – <https://uzjournals.edu.uz/ares/vol3/iss1/16/>

[11] Saidova, Z. (2023). Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirishda ko'rgazmali vositalarning ahamiyati. *Pedagogik mahorat*, 2(1), 50-54. – https://uzjournals.edu.uz/pedagogik_mahorat/vol2/iss1/10/